

Світлана Король

кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна
докторант,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна
svitlana.korol@nung.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-4804-7612

ІНТЕГРАЦІЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ У ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Svitlana Korol

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Doctoral Researcher,
National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics»,
Kyiv, Ukraine

INTEGRATION OF INSURANCE SERVICES INTO THE FINANCIAL SYSTEM OF STATE BANKS IN UKRAINE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Анотація. Досліджено інтеграцію страхових послуг у фінансову систему державних банків України, зокрема механізми їх впровадження, виклики та перспективи розвитку в умовах економічної нестабільності. Обґрунтовано, що державні банки відіграють ключову роль у фінансовій стабільності країни, особливо в періоди макроекономічної кризи та військової агресії. Висвітлено високий рівень проблемних кредитів (NPL), валютну нестабільність та необхідність підвищення фінансової безпеки вкладників, що потребує застосування страхових механізмів як інструментів мінімізації кредитних ризиків та забезпечення стабільності банківської системи.

Розглянуто міжнародний досвід інтеграції bancassurance (банкострахування) у діяльність державних банків, що дозволяє забезпечити комплексний захист депозитів, кредитів та інвестицій. Проведено аналіз можливості адаптації цієї моделі до українського фінансового ринку, зокрема шляхом впровадження регуляторних змін, розширення фінансової інклюзії та підвищення рівня довіри до банківського сектору.

Також досліджено структурні трансформації державних банків, пов'язані з їхньою націоналізацією, підтримкою стратегічних галузей та адмініструванням соціальних програм, що визначає їхню роль як фінансових агентів держави. Запропоновано стратегії розвитку страхового захисту депозитних та кредитних продуктів, що сприятимуть зниженню фінансових ризиків, підвищенню довіри населення та бізнесу до банківської системи, а також ефективному використанню механізмів захисту активів у кризові періоди.

Дослідження засвідчує, що інтеграція страхових послуг у фінансову систему державних банків України є не лише перспективним напрямом реформування, а й стратегічною необхідністю для забезпечення стійкості банківського сектору в умовах глобальних економічних викликів, викликаних макроекономічною нестабільністю, військовою агресією та структурними змінами у фінансовому ринку. Відтак страхові механізми можуть стати важливим інструментом для довгострокової стабільності державних банків України, сприяючи розширенню кредитування, захисту вкладників та розвитку ефективної фінансової архітектури, здатної відповідати міжнародним стандартам.

Ключові слова: державні банки, фінансова стабільність, страхові механізми, банкострахування, проблемні кредити (NPL), кредитне страхування, фінансова безпека, соціальні програми.

Abstract. The study examines the integration of insurance services into the financial system of state-owned banks in Ukraine, focusing on the mechanisms of implementation, challenges, and prospects for development in the context of economic instability. It is substantiated that state-owned banks play a key role in ensuring financial stability, particularly during periods of macroeconomic crisis and military aggression. The high level of non-performing loans (NPL), currency instability, and the need to enhance depositors' financial security are highlighted, emphasizing the necessity of applying insurance mechanisms as instruments for minimizing credit risks and ensuring banking system stability.

The study explores international experience in integrating bancassurance into state-owned banks, which facilitates comprehensive protection of deposits, loans, and investments. An analysis of the feasibility of adapting this model to the Ukrainian financial market is conducted, particularly through regulatory changes, expansion of financial inclusion, and strengthening public trust in the banking sector.

Additionally, structural transformations within state-owned banks are examined, including their nationalization, support for strategic industries, and administration of social programs, which position them as key financial agents of the state. Strategies for the development of insurance protection for deposit and credit products are proposed, aiming to reduce financial risks, increase trust among the population and businesses, and optimize asset protection mechanisms during crises.

The study confirms that the integration of insurance services into the financial system of state-owned banks in Ukraine is not only a promising direction for reform but also a strategic necessity to ensure the resilience of the banking sector amid global economic challenges, driven by macroeconomic instability, military aggression, and structural changes in financial markets.

Thus, insurance mechanisms can become a critical tool for the long-term stability of Ukraine's state-owned banks, contributing to expanded lending, enhanced depositor protection, and the development of an efficient financial architecture that meets international standards.

Key words: *state-owned banks, financial stability, insurance mechanisms, bancassurance, non-performing loans (NPL), credit insurance, financial security, social programs.*

Постановка проблеми загалом та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні економічні виклики, зокрема глобальна фінансова нестабільність, макроекономічні коливання та наслідки війни, значною мірою впливають на стійкість фінансової системи України, створюючи нові ризики для банківського сектору, бізнесу та населення. В умовах турбулентності світових ринків, зростання інфляції та структурних змін у глобальній економіці, країна потребує надійних фінансових механізмів, здатних забезпечити захист капіталу, мінімізувати втрати та гарантувати фінансову стійкість.

Одним із ключових інструментів такого захисту виступає інтеграція страхових послуг у діяльність державних банків, що здатна сприяти підвищенню довіри до банківської системи та забезпеченню фінансової безпеки для різних категорій клієнтів. Власне, державні банки, маючи широкий спектр функцій, виконують не лише класичні кредитно-фінансові операції, а й виступають гарантом стабільності економічної системи країни, забезпечуючи страховий захист депозитів, кредитних ризиків, інвестицій та соціальних програм.

Відтак у сучасних умовах економічної трансформації державні банки повинні не лише підтримувати кредитування підприємств та населення, а й активно розвивати страхові механізми, що дозволять знизити фінансові ризики та підвищити рівень захисту активів. У цьому контексті така інтеграція може сприяти не лише підвищенню конкурентоспроможності державного банківського сектору, а й формуванню стабільної фінансової архітектури, здатної ефективно реагувати на економічні потрясіння та кризові ситуації.

Загалом, в умовах макроекономічної нестабільності та глобальних змін державні банки відіграють ключову роль у підтримці фінансової системи України. Їхнє завдання – не лише забезпечення кредитних ресурсів, а й розробка механізмів страхового захисту, які стануть фундаментом для економічної стабільності та довгострокового розвитку країни. Відтак основними завданнями, які потребують вирішення виступають такі, як: підвищення фінансової безпеки вкладників через ефективне страхування депозитів, мінімізація кредитних ризиків через запровадження страхових механізмів у банківські продукти, розширення доступу до страхових продуктів для малих і середніх підприємств, формування надійної моделі bancassurance (банкстрахування) для захисту капіталу в умовах нестабільності.

У такій площині, з наукової точки зору, дослідження інтеграції страхових послуг у державні банки дозволяє системно оцінити їхній вплив на економіку та розробити нові фінансові механізми. У розвинених країнах модель bancassurance вже стала важливим інструментом фінансової стабільності. Однак впровадження аналогічних механізмів в Україні потребує глибокого теоретичного аналізу та адаптації до специфіки вітчизняної банківської системи.

Загалом, застосування страхових механізмів у діяльності державних банків має широкі практичні наслідки для фінансового сектору. Зокрема, серед позитивних ефектів для банківської системи можемо виділити такі, як: зниження рівня проблемних кредитів, що здатне покращити загальну фінансову стабільність; створення нових фінансових продуктів, які об'єднують кредитні та страхові механізми; розширення соціальної захищеності громадян через доступне страхування депозитів та кредитів; підвищення рівня довіри до банків, що сприятиме залученню інвестицій та розширенню економічної активності.

Відтак наукове завдання дослідження полягає у формуванні універсальної моделі інтеграції страхових механізмів у діяльність державних банків, яка враховуватиме макроекономічні умови та фінансові ризики; а практичне – у розробці та впровадженні ефективних механізмів страхового захисту для кредитних та депозитних операцій у державних банках України.

Отож, у сучасних умовах фінансової нестабільності інтеграція страхових послуг у банківську систему України є не просто перспективним напрямом, а стратегічною необхідністю. Власне, це рішення дозволить посилити довіру до банківського сектору, забезпечити захист капіталу, знизити ризики неплатоспроможності підприємств і громадян та створити ефективну фінансову модель, що відповідатиме міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виявлення недосліджених аспектів проблеми. У світовій фінансовій науці та практиці все частіше розглядається необхідність інтеграції страхових механізмів у банківську систему. Це особливо актуально для України, де макроекономічна нестабільність, наслідки війни та структурні трансформації фінансового ринку створюють нові виклики для державних банків. У міжнародній практиці модель bancassurance, тобто інтеграція страхових продуктів у банківські операції, широко застосовується як механізм управління ризиками. Власне, дослідження Світового банку та Європейського центрального банку підтверджують, що така модель сприяє не лише диверсифікації фінансових послуг, а й підвищенню стійкості банківської системи. Зокрема, аналіз нормативних документів Європейського Союзу вказує на зростання вимог до фінансової безпеки державних банків. Впровадження обов'язкового страхування депозитів та державних кредитів у країнах ЄС значно знизило рівень проблемних активів. У цьому контексті Україна має значний простір для адаптації таких механізмів.

Дослідження, опубліковані Міжнародним валютним фондом, підтверджують, що страхування кредитних ризиків сприяє зменшенню частки проблемних кредитів. Це особливо актуально для України, де рівень NPL у державних банках залишається високим.

Попри значний інтерес до bancassurance, існують напрями, які ще не отримали достатньої уваги. Зокрема, міжнародний досвід демонструє ефективність моделі банкострахування, однак її впровадження в Україні стикається з низкою викликів, серед них – обмежений рівень фінансової грамотності населення. Крім того, нині обговорюється питання страхування військових іпотек та соціальних кредитів, але його наукове обґрунтування залишається недостатнім. Також необхідні глибші дослідження щодо використання страхових продуктів як антикризового інструменту.

Загалом, актуальні дослідження [1-10] підтверджують, що інтеграція страхових послуг у діяльність державних банків може зміцнити фінансову систему України, зменшити ризики неплатоспроможності та підвищити рівень довіри населення. Водночас адаптація міжнародних підходів до реалій українського ринку потребує ґрунтовного наукового аналізу та розробки ефективних регуляторних механізмів. Це відкриває перспективи для подальших досліджень у сфері фінансової безпеки державних банків.

Мета дослідження. Дослідження спрямоване на обґрунтування необхідності та механізмів інтеграції страхових послуг у фінансову систему державних банків України для підвищення стійкості банківського сектору, мінімізації кредитних ризиків та забезпечення фінансової безпеки вкладників.

Власне, у сучасних умовах макроекономічної нестабільності, зростання рівня непрацюючих кредитів та впливу глобальних економічних викликів особливо важливим стає розробка ефективної моделі bancassurance, яка дозволить державним банкам використовувати страхові механізми для захисту капіталу та стабілізації фінансового ринку.

Дослідження також ставить перед собою завдання адаптації міжнародного досвіду bancassurance до українських реалій, оцінки його ефективності в умовах війни та економічної турбулентності, а також визначення регуляторних змін, необхідних для успішного впровадження страхових механізмів у діяльність державних банків України. Важливим аспектом є аналіз впливу страхових послуг на фінансову інклюзію, доступність банківських продуктів для малого та середнього бізнесу, а також оцінка перспектив створення спеціалізованих страхових інструментів для державних кредитних програм.

У довгостроковій перспективі результати цього дослідження можуть слугувати основою для реформування державної фінансової політики, удосконалення механізмів захисту активів та підвищення рівня довіри до банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні фінансові системи, з їхньою складною структурою та збільшеною кількістю установ різних типів, залишаються значною мірою залежними від державної участі. Особливого значення в такій взаємодії набувають державні комерційні банки, які виконують численні ролі та функції, часто виходячи за межі діяльності приватних банківських установ. Їх можна розглядати як ринкових агентів держави, адже їх діяльність рідко має ознаки прямого державного втручання. Тому вони відіграють значну роль у фінансовій системі країни, слугують ключовими інструментами уряду для реалізації фінансової та економічної політики. В умовах сучасної економічної нестабільності такі банки стають ще більш актуальними та важливими.

Власне, однією з головних функцій державних банків є підтримка макроекономічної стабільності. Вони забезпечують фінансування державного бюджету та державних програм, що сприяє стабільності економіки. Крім того, вони виконують роль кредиторів останньої інстанції, забезпечуючи ліквідність банківської системи в умовах криз. Також, важливою функцією державних банків є підтримка стратегічних галузей економіки. Вони забезпечують фінансування великих інфраструктурних проєктів, що, в свою чергу, сприяє економічному зростанню. Крім того, такі банки активно підтримують малий та середній бізнес, надаючи кредити на вигідних умовах.

В умовах сьогодення, коли економіка України стикається з численними викликами, роль державних банків стає ще більш значимою. Так, вони допомагають забезпечити фінансову стабільність, підтримують економічний розвиток та сприяють реалізації стратегічних ініціатив уряду. Завдяки своїм функціям та можливостям, державні банки є невід'ємною частиною фінансової системи України.

Історично, державні банки створювалися як засіб для спрямування капіталів у стратегічні сектори, що важливі для економічного зростання. Ці установи брали участь в інфраструктурних проєктах та індустріальному розвитку, створюючи робочі місця та інші позитивні зовнішні ефекти. Таке сприйняття державних банків зазвичай зберігається і в сучасних умовах. Український досвід показує, що роль державних банків часто пов'язана з кризовими ситуаціями, і за відсутності чітко визначених функціональних банків і банків розвитку, роль комерційного банку стає менш очевидною, оскільки націоналізований банк залишається комерційною установою за своєю суттю.

Державні банки можуть слугувати інструментом для впровадження монетарної політики, пом'якшення кризових змін у секторі або фінансування уряду через залучення державного капіталу. Незважаючи на їх ефективність, ці функції часто піддаються критиці, оскільки банки можуть використовуватися як політичний інструмент, що призводить до неефективного використання ресурсів і створення ризиків для економіки. Сам факт державної участі в секторі через комерційні установи піднімає питання про конкуренцію з приватними банками, принципи вільних ринків і загальну доцільність державного втручання.

Державні комерційні банки відіграють ключову роль у фінансовій системі України, забезпечуючи стабільність та розвиток економіки. Їх функції охоплюють широкий спектр завдань, – від фінансування уряду до надання кредитів приватним компаніям.

Перш за все зазначимо, що відповідно до статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність», державний банк – це банк, 100% статутного капіталу якого належить державі, і який може існувати тільки у формі акціонерного товариства. Поділ банків на групи відбувається згідно з рішенням Національного банку України «Про групування банків». Класифікація банків здійснюється за такими критеріями: банки з державною часткою – це банки, де держава володіє більше ніж 75% статутного капіталу, незалежно від того, чи прямо чи опосередковано; іноземні банківські групи – це банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансовим групам; банки з приватним капіталом – це банки, де один чи кілька приватних інвесторів мають значну участь і володіють не менше ніж 50% статутного капіталу. Це, в свою чергу, вказує на те, що державні комерційні банки є фінансовими установами, які перебувають у власності держави та здійснюють свою діяльність з метою забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Вони мають певні привілеї та обов'язки, що відрізняють їх від приватних комерційних банків. Однією з головних особливостей є те, що вони можуть виконувати функції, що сприяють реалізації державної економічної політики.

Вищезазначене дає змогу виокремити основні функції державних комерційних банків (рис. 1).

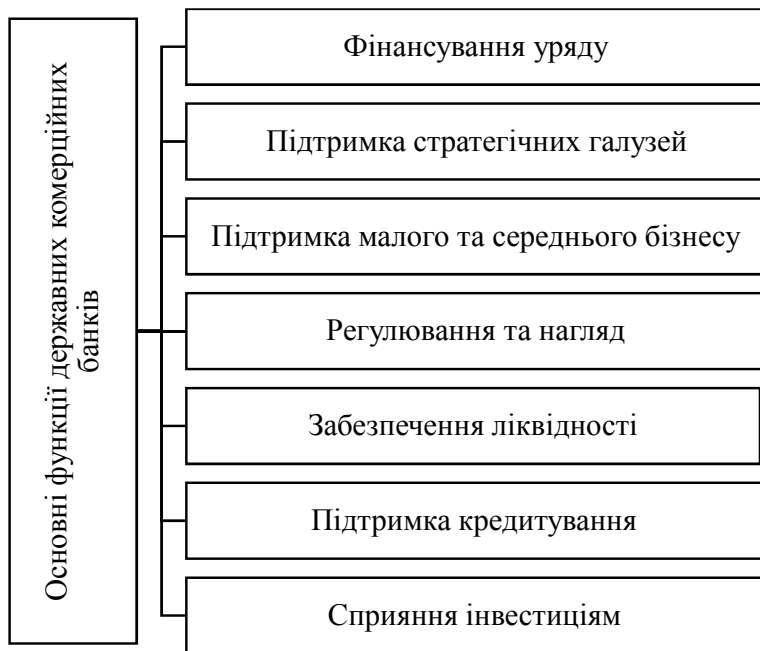

Рис. 1. Основні функції державних комерційних банків

Джерело: запропоновано автором за даними [1-10].

Зокрема, фінансування уряду має на меті те, що державні комерційні банки забезпечують фінансові ресурси для реалізації державних програм та проєктів. Вони надають кредити уряду, допомагають у розміщенні державних цінних паперів та підтримують бюджет.

Суть підтримки стратегічних галузей зводиться до того, що державні банки фінансують важливі інфраструктурні проєкти, які є ключовими для розвитку економіки. Це може включати будівництво доріг, мостів, електростанцій та інших об'єктів.

Крім того, державні банки активно надають кредити малому та середньому бізнесу, що сприяє зростанню підприємництва та створенню робочих місць. Вони пропонують вигідні умови кредитування та програми підтримки для нових підприємств.

Державні комерційні банки відіграють важливу роль у регулюванні та нагляді за банківським сектором. Вони встановлюють стандарти та нормативи, які повинні дотримуватися всі комерційні банки, та здійснюють контроль за їх виконанням.

Це вказує на те, що вони є основними гравцями у фінансовій системі України, так як забезпечують стабільність банківської системи та підвищують довіру до неї. Їх роль стає ще більш важливою в умовах економічної кризи, коли приватні банки можуть бути не в змозі забезпечити необхідну підтримку. Тобто, у періоди економічних труднощів державні комерційні банки можуть забезпечити ліквідність банківської системи, надаючи кредити іншим банкам. Це допомагає уникнути банкрутств та стабілізувати фінансові ринки.

Підтримка кредитування уможливорює те, що державні банки можуть забезпечувати кредитування підприємств, навіть коли приватні банки зменшують обсяги кредитування через економічні ризики. Це дозволяє підтримувати економічну активність та зростання.

Також державні комерційні банки активно залучають інвестиції у країну, пропонуючи привабливі умови для іноземних інвесторів. Вони можуть виступати партнерами у великих інвестиційних проектах, що сприяє розвитку економіки.

Погляди на роль державних фінансових установ можуть змінюватися залежно від часу, типу установи та фінансової системи загалом. Оцінка банку виключно як державної установи часто передбачає його функції, що не мають на меті отримання комерційного прибутку. Наприклад, деякі сучасні банківські системи мають державну частку для обслуговування соціального сектору. Водночас, націоналізовані банки відрізняються від попередніх через іншу структуру активів, клієнтську базу, інфраструктуру та бізнес-модель.

В Україні, наприклад, державний Приватбанк є державним лише за структурою власності, але функціонує на комерційних засадах і має потенціал для приватизації. Ощадбанк, навпаки, розглядається як інфраструктурна установа, основною метою якої є обслуговування соціальних потреб.

Основні аргументи на користь участі держави у банківському секторі, як безпосередньої (частка держави в структурі власності), так і інституційної (активна участь центрального банку), можна поділити на чотири категорії. По-перше, це підтримка здорового клімату в секторі. По-друге, згладжування кризових ринкових явищ. По-третє, фінансування соціально значущих, але комерційно непривабливих проєктів. І по-четверте, забезпечення доступу до банківських послуг для всього населення, оскільки комерційні банки можуть не мати інтересу до розвитку своєї інфраструктури у певних регіонах. Останній пункт поступово втрачає свою актуальність на тлі розвитку технологій банківських установ. Аргументи на користь державної участі через ринкові чинники пов'язані з тим, що банки є вразливими установами, зобов'язання яких складаються з депозитів на вимогу, а активи – з кредитів, що значно менш ліквідні. Для банків критично важливими є відтоки коштів вкладників, які можуть призвести до дефолту установи через панічні настрої та очікування.

Центральні банки згладжують такі кризи, впливаючи на ринок інституційними інструментами, втручання яких є регламентованим. Тому безпосередня участь держави у банківському секторі через утримання певного комерційного банку на балансі не виправдовується лише тим, що банки можуть «падати», або необхідністю підтримки стабільності сектору, хоча в Україні це є основною причиною.

Незалежно від структури власності, банківські установи виконують дві важливі макроекономічні функції, які мають ознаки суспільного блага. Вони забезпечують ліквідність для інших установ і запроваджують трансмісійний механізм, що є запорукою ефективної монетарної політики регулятора. Регулятор також здійснює банківський нагляд, оскільки банки можуть схилитися до більших ризиків, ніж їхні вкладники.

З точки зору пом'якшення наслідків і стабільності сектора, участь держави корисна, коли банки не забезпечують достатню пропозицію під час кризових

періодів. Іноді, знижуючи ставки і збільшуючи пропозицію, комерційні банки можуть діяти проти циклу, стимулюючи вихід з рецесії або, навпаки, посилюючи її. Державні втручання можуть координувати економічні цикли та дії банків через ефективну монетарну політику. В цілому, ефективна макропруденційна політика може стимулювати банки і формувати їхню схильність до ризику, щоб фінансувати потенційно прибуткові проекти. Проте існують приклади, що державна частка може робити монетарну політику менш ефективною.

Причини для стимулювання кредитування соціально важливих (або соціально обґрунтованих) напрямів економіки полягають у тому, що приватні кредитори зазвичай не зацікавлені у фінансуванні проектів, які, хоч і мають позитивний вплив на загальноекономічне середовище, не є прибутковими. Таким чином, пряма участь держави може забезпечити вищий рівень кредитування публічного сектора або програм розвитку бізнесу та іпотек, компенсуючи недоліки ринку, які перешкоджають потокам коштів у соціально важливі, але неприбуткові галузі. Відсутність розвиненого ринку капіталу, який створював би альтернативні джерела фінансування, робить участь держави виправданою і необхідною у країнах, що розвиваються.

Ще одним аргументом на користь участі держави є те, що комерційні банки можуть бути незацікавлені у обслуговуванні певних регіонів через низьку густоту населення або економічну непривабливість і рівень розвитку регіону. У таких випадках, як і у випадку фінансування соціальних проектів, держава має компенсувати ринкові асиметрії та забезпечити максимальну доступність банківських послуг для всіх верств населення.

Отже, державні комерційні банки є невід'ємною частиною фінансової системи України. Вони виконують важливі функції, що забезпечують стабільність та розвиток економіки. У сучасних умовах їх роль стає ще більш значущою, оскільки вони допомагають долати економічні виклики та сприяють реалізації стратегічних ініціатив уряду. Завдяки своїм особливостям та функціям, державні комерційні банки є ключовими гравцями у фінансовій системі країни.

В умовах сьогодення вплив державних комерційних банків на економіку є багатогранним і потребує глибокого аналізу з використанням різних методичних підходів.

Одним із головних методів аналізу впливу державних комерційних банків є використання економіко-математичних моделей. Ці моделі дозволяють кількісно оцінити вплив банків на різні аспекти економіки, такі як зростання ВВП, інфляція, рівень зайнятості та інші макроекономічні показники. За допомогою регресійного аналізу можна визначити залежність між активністю банків і економічними результатами, що дає можливість робити прогнози на майбутнє.

Крім того, можемо виокремити системний підхід, що дозволяє розглядати банківську систему як єдине ціле, враховуючи взаємозв'язки між різними її компонентами. Цей метод передбачає вивчення структури банківського сектору, взаємодії державних і приватних банків, а також їх вплив на фінансову стабільність країни. В рамках системного підходу можна використовувати такі методи, як SWOT-аналіз та PEST-аналіз, які допомагають визначити сильні та слабкі сторони банківської системи, а також можливості та загрози, що виникають у зовнішньому середовищі.

Також можна виділити діалектичний підхід заснований на вивченні суперечностей і змін, що відбуваються у фінансовій системі під впливом державних комерційних банків. Цей метод дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами та процесами, що відбуваються у банківському секторі. За допомогою цього підходу можна аналізувати динаміку змін у банківській системі, визначати тенденції та прогнозувати майбутній розвиток.

Порівняльний аналіз передбачає порівняння діяльності державних комерційних банків з діяльністю приватних банків та банків інших країн. Цей метод дозволяє виявити унікальні особливості державних банків та їхній вплив на фінансову систему. За допомогою порівняльного аналізу можна визначити ефективність державних банків, їх конкурентоспроможність та внесок у економічний розвиток країни.

Статистичні методи є важливим інструментом для аналізу діяльності банків та їхнього впливу на економіку. За допомогою статистичних даних можна оцінити фінансові показники банків, такі як обсяги кредитування, рівень ліквідності, прибутковість тощо. Використання статистичних методів дозволяє отримати об'єктивні дані про діяльність банків та їхній внесок у економіку.

Метод експертних оцінок передбачає залучення фахівців до аналізу діяльності державних комерційних банків та їхнього впливу на фінансову систему. Експерти можуть надавати якісні оцінки, ґрунтуючись на своєму досвіді та знаннях. За допомогою цього методу можна отримати глибоке розуміння складних процесів у банківській системі та виявити ключові фактори, що впливають на її стабільність.

На практиці, оцінка державних банків зазвичай відбувається в рамках двох основних теорій: «розвиткової» та «політичної». Перша теорія розглядає державні банки як інструмент для фінансування секторів, які оминаються іншими банками, пропонуючи умови нижчі за ринкові. Вона передбачає, що держава в банківській сфері має займатися розвитком. Друга теорія розглядає діяльність державних банків через призму політичного аспекту.

Обидва ці напрями не мають ключових суперечностей, тому можна дійти висновку, що більшість досліджень охоплюють як позитивні (розвиткові), так і негативні (політичні) аспекти діяльності державних банків. Особливу роль в економічному впливі відіграють банки розвитку, які найбільше відповідають мотивам державної участі у фінансовій системі. Такі банки існують у майже всіх країнах, незалежно від рівня економічного розвитку. Зазвичай вони підтримують сільське господарство, міжнародну торгівлю, інфраструктурні проекти, туризм, ринок житла та розвиток бізнесу, фінансуючи малі та середні підприємства.

Загалом, функції державних банків охоплюють ширший спектр порівняно з приватними, зокрема включаючи стратегічні аспекти, такі як підтримка фінансової стабільності та згладжування ринкових нерівностей.

У праці «State-Owned Banks and Fiscal Discipline» [3] автори за допомогою економетричних інструментів перевіряють гіпотези щодо банківських секторів з вищою державною часткою, зокрема: підвищений рівень кредитування публічного сектору, зниження частки кредитування приватного сектору та погіршення «фіскальної дисципліни». У роботі «Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks» [5] виділяються загальні моделі функціонування

державних банків і висновки щодо їхнього впливу. Автори, на прикладі країн з перехідними економіками, роблять висновок про уповільнення економічного розвитку при високій державній участі в банківському секторі, але також наводять приклади країн Латинської Америки, де користь державної участі в стимулюванні попиту підтверджується. Особливу увагу автори приділяють банкам розвитку, як прикладу найбільш ефективної моделі державної участі у банківському секторі.

У праці «The Effects of Government Ownership on Bank Lending» розглядається вплив державної власності на кредитну поведінку банків. У ній порівнюються дві групи компаній, які фінансуються через державні та приватні банки. Автор доходить висновку, що державні банки схильні до надання кредитів за ставками нижчими за ринкові. Таким чином, наявність значної частки державних банків призводить до зниження природної ринкової ставки у секторі. Крім того, державні банки частіше кредитують політично афілійовані компанії [7].

Автори у своєму дослідженні «Corporate Governance In The State-Owned Banks» [8] вивчають специфіку управлінських систем державних банків. Вони визначають, що головна відмінність між державними та приватними банками полягає у тому, що держава може одночасно бути власником, менеджером, кредитором і регулятором. Автори, з точки зору теорії управління, звертають увагу на певний конфлікт інтересів, який виникає в діяльності державних банків.

У праці «Роль державних банків у розвитку національної економіки» [9] автори наголошують на високій питомій вазі банків з державним капіталом як можливості для уряду визначати спеціалізацію банківських установ. Вони пропонують подальший розвиток Ощадбанку як ощадного банку для населення, Укрексіму для обслуговування міжнародних угод, а Приватбанку для фінансування інноваційних напрямків. На думку авторів, банки державного сектора в Україні мають певний рівень невідповідності між місіями банків і їхньою фактичною діяльністю. У дослідженні також зазначається необхідність зниження державної частки у банківському секторі.

Загальні тези, що простежуються в більшості досліджень, включають низьку ефективність державного капіталу та політичні ризики. Особливо критичні є дослідження, проведені в Україні, які підкреслюють проблеми непрацюючих активів та необхідність приватизації банків. Отож, політичний аспект діяльності державних банків є суб'єктивним, оскільки ризику політичного впливу можуть зазнати будь-які економічні агенти. Приклади політично мотивованих рішень за участі приватного капіталу також не є рідкісними. При цьому, наявність достатнього рівня незалежності установи від держави та регулятора, а також правильні стимули для менеджменту банку можуть зменшити ознаки політичного опортунізму.

Щодо ефективності державного капіталу, існують як емпіричні докази, так і теоретичні засади, які підтверджують вищу ефективність приватного капіталу. Це пов'язано з меншою комерційною інтенсивністю у діяльності державних банківських установ, які зосереджуються на соціально важливих напрямках, займаються кредитуванням неприбуткових секторів та часто мають справу з обслуговуванням проблемних активів. Інші аргументи щодо недоцільності діяльності державних банків стосуються нижчої ринкової дисципліни через доступ до державного фінансування.

Отже, підходи до аналізу впливу державних комерційних банків на фінансову систему України є складним і багатогранним завданням, що потребує використання різних методичних підходів. Комбінація економіко-математичних моделей, системного, діалектичного, порівняльного, статистичних методів, експертних оцінок та інших дозволяє отримати об'єктивні та глибокі висновки про роль державних банків у економіці країни. Розуміння цього впливу є ключовим для розробки ефективної фінансової політики та забезпечення стабільності економічної системи України.

Загалом, державні комерційні банки є важливими елементами фінансової системи України. Вони виконують функції з кредитування, забезпечення ліквідності та підтримки макроекономічної стабільності. Теоретико-методичні аспекти їх функціонування включають використання різних економічних моделей, системного підходу та аналізу ризиків. Завдяки цьому, державні банки сприяють реалізації державної економічної політики, підтримці стратегічних галузей економіки та забезпеченню стабільного розвитку країни.

Державні комерційні банки є важливими гравцями у фінансовій системі України, виконуючи ключову роль у забезпеченні економічної стабільності та розвитку. Їх головною суттю є надання фінансових ресурсів уряду та підтримка державних програм. Вони забезпечують кредитування стратегічних галузей економіки, підтримку малого та середнього бізнесу, а також стабільність банківської системи. Завдяки своїй діяльності, державні комерційні банки сприяють реалізації державної економічної політики, підвищенню конкурентоспроможності економіки та зростанню добробуту населення.

Аналіз впливу державних комерційних банків на фінансову систему України вимагає використання різних методичних підходів, таких як економіко-математичні моделі, системний підхід, діалектичний підхід, порівняльний аналіз, статистичні методи, метод експертних оцінок та інших. Ці підходи дозволяють комплексно оцінити діяльність державних банків, виявити їхній вплив на макроекономічні показники, стабільність банківської системи та розвиток економіки. Комбінація цих методів дозволяє отримати об'єктивні та глибокі висновки, які можуть стати основою для розробки ефективної фінансової політики та забезпечення стабільного економічного розвитку України.

Станом на початок 2024 року в Україні діяли п'ять державних банків. Два з них – Укрексімбанк та Ощадбанк – від самого початку функціонують як державні та виконують інфраструктурні і специфічні функції, що не є типовими для приватних банків. Приватбанк, Укргазбанк та Сене Банк (Альфа) були націоналізовані у періоди криз. Націоналізація в Україні, як і в інших країнах, носить кризовий характер.

Відповідно до «Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору», які були актуальними до війни, передбачалося зменшення частки держави у державних банках до 25% до 2025 року. НБУ переглядає оновлені стратегії та фінансовий стан державних банків перед прийняттям подальших рішень щодо їх приватизації. Зокрема, буде переглянуто рекомендації щодо повної або часткової приватизації банків [10].

Першим націоналізованим банком став Укргазбанк, що було здійснено під час світової кризи 2008 року. Банк зазнав збитків у розмірі 4,4 млрд грн і був на межі дефолту. З 2009 по 2011 роки держава докапіталізувала банк на суму 7,4 млрд грн.

Після затвердження планів щодо зниження державної частки у банківському секторі, Укргазбанк став першим кандидатом на приватизацію. Міжнародна фінансова корпорація IFC отримала пропозицію придбати частку акцій банку. У січні 2021 року IFC та Міністерство фінансів підписали угоду, яка надала IFC можливість придбати 20% банку. Відмова держави від повного контролю над банком поки що не передбачена. У березні 2021 року IFC надала Укргазбанку кредит у розмірі 30 млн євро з можливістю подальшої конвертації у капітал. Проте цей процес був призупинений через війну.

Наразі НБУ повторно звернувся до IFC з приводу приватизації банку. Регулятор змінив свою позицію і визнав націоналізацію Укргазбанку помилковою, оскільки витрати на рекапіталізацію значно перевищили потенційні збитки.

Приватбанк став наступним націоналізованим банком в умовах кризи. У 2014-2015 роках виявлено високу частку кредитів, наданих пов'язаним особам, що призвело до критичного рівня непрацюючих кредитів. Тоді ж стався «банкопад», але Приватбанк уникнув його через свої розміри. Варто підкреслити, що більшість проблемних активів була на балансі Приватбанку. За даними НБУ, 97% кредитів видано компаніям, пов'язаним з акціонерами банку.

Для оздоровлення банку розробили кількаетапну програму, але керівництво не виконало вимог щодо конвертації заставних активів і переоформлення фіктивних кредитів на 74 млрд грн. Загальна потреба Приватбанку в капіталі становила 148 мільярдів гривень. Державне втручання в капітал банку було затверджено 18 грудня 2016 року (постанова КМУ № 961). Подальші оцінки Національного Банку виявили нові проблеми, зокрема завищену вартість заставних активів до п'яти разів.

Націоналізація Приватбанку була необхідною, адже на момент 2016 року банк був другим за кількістю відділень та першим за кількістю клієнтів.

Третім і останнім націоналізованим банком став Альфа Банк (2023), тепер відомий як Сенс Банк. З початком повномасштабного вторгнення виникла невизначеність щодо подальшої діяльності банків з російським капіталом. Ліцензії Сбербанку і Промінвестбанку були відкликані, а банки ліквідовані майже одразу. Водночас власники Альфа Банку спершу потрапили до санкційних списків ЄС, а потім і РНБО. Також під санкції РНБО потрапили компанії AVN Holdings S.A. та AVN Ukraine Limited, через які здійснювалася часткова участь санкційних осіб.

Системно важливий банк з власниками під санкціями стикається з економічними обмеженнями і значними репутаційними ризиками, що стало основною причиною націоналізації. На початку війни було ухвалено низку законів щодо системно важливих банків. Перший стосувався можливості виведення з ринку таких банків у разі їх неплатоспроможності, що стосувалося і Альфа Банку. Але через достатню ліквідність банк не націоналізували одразу. Другий закон передбачав можливість націоналізації банків, акціонери яких потрапили під міжнародні чи українські санкції, що фактично призвело до необхідності націоналізації.

Крім того, результати оцінки стійкості НБУ підтвердили погіршення стану Альфа Банку. Надалі Сенс Банк, як і Приватбанк раніше, поступово проходитиме аудит, результати якого визначатимуть подальшу діяльність і необхідність докапіталізації.

Ощадбанк та Укрексімбанк функціонують від моменту набуття Україною незалежності, виникнувши на основі установ, що діяли в УСРС – Сбербанку СРСР та Зовнішекономбанку СРСР відповідно.

АТ «Ощадбанк» є одним із найстаріших банків України, заснований ще в радянські часи. Ощадбанк, другий за кількістю клієнтів і обсягами активів банк України, проходив модернізацію в період банківських реформ 2015-2017 років. У кризовому 2014 році Ощадбанк мав найстарішу і найбільшу банківську мережу, 95% активів якої складали кредити великого бізнесу, зокрема політично мотивовані.

Ощадбанк зіткнувся з тими ж проблемами, що й приватні банки, зокрема Приватбанк. Криза в умовах конфлікту з росією призвела до зростання проблемної заборгованості. Великі втрати територій стали тягарем – закрилося понад 1000 відділень. В умовах конфлікту Ощадбанк погіршувався через відтоки депозитів і проблемні кредити, досягнувши історичних збитків у 2014 році – 8,5 млрд грн, а в 2015 році – 12,2 млрд грн. Надалі банк проходив аудит, переоцінку активів, зміну стратегії комунікацій і реструктуризацію зобов'язань, що привело до прибутковості. Передвоєнна стратегія на 2021-2024 роки передбачала продаж 25% акцій Європейському банку реконструкції та розвитку, але процес призупинено через війну.

На сьогоднішній день він є одним з найбільших банків країни за обсягом активів, капіталу та кількістю клієнтів. АТ «Ощадбанк» має широкую мережу відділень по всій території України, що дозволяє йому забезпечувати доступ до фінансових послуг навіть у віддалених регіонах.

Основними функціями АТ «Ощадбанк» є надання кредитів, залучення депозитів, проведення розрахунково-касових операцій та надання інших банківських послуг. Банк активно залучає кошти населення та підприємств, що дозволяє йому забезпечувати ліквідність та підтримувати фінансову стабільність. АТ «Ощадбанк» також активно фінансує державні програми та проекти, що сприяє економічному розвитку країни.

Також він відіграє важливу роль у фінансуванні стратегічних галузей економіки. Банк надає кредити на вигідних умовах для розвитку інфраструктури, аграрного сектору, енергетики та інших ключових галузей. Це сприяє модернізації економіки та підвищенню її конкурентоспроможності. Наприклад, за 2024 рік банк профінансував будівництво нових енергетичних об'єктів на суму понад 2 млрд грн.

Відповідно до своєї бізнес-моделі, Ощадбанк функціонує як універсальний банк, приділяючи особливу увагу розвитку саме роздрібного сегмента, мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ), зберігаючи водночас сильні позиції у корпоративному секторі.

Укрексімбанк створено 3 січня 1992 року. Банк спеціалізується на фінансуванні інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток високододаних секторів та підприємств, орієнтованих на експорт або заміщення імпорту. Серед клієнтів банку – державні інституції, публічний сектор та промислові компанії. Банк також має найширшу мережу кореспондентських банків. Через специфічні функції і спрямованість Укрексімбанку не прийнято чіткої стратегії приватизації, хоча у

2017 році розглядалася можливість входження в капітал міжнародних організацій разом з Ощадбанком. Позиціонування Укрексімбанку як банку розвитку підкреслює його доцільність залишатися в державній власності. Як і інші банки, Укрексімбанк також проходив через кризи, аудит, оцінку активів і докапіталізацію.

Всі зазначені банки класифікуються НБУ як системно важливі, їх активи перевищують 50% від загального обсягу активів банківського сектора протягом останніх років. Для банківської системи України характерна висока концентрація активів у державних банках. Це свідчить про необхідність змін, оскільки приватні банки конкурують з державними, які володіють практично необмеженими ресурсами, що не сприяє ринковій економіці (рис. 2).

Дані рис. 2 свідчать про те, що загальні активи банківського сектору України постійно зростають з 2016 року. Різке збільшення спостерігається з 2020 по 2024 рік, – з 1494460 млн грн до 3422600 млн грн. Частка активів державних банків коливається між 49,74% та 53,3% за вказаний період. Найнижчий показник був зафіксований 01.01.2021 (49,74%), а найвищий – 01.01.2024 (63,13%).

Рис. 2. Динаміка обсягів сумарних активів комерційних банків та банків із державною часткою за 2016–2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [10].

Так як сумарні активи банківської системи постійно зростають, за винятком на 01.01.2025 року, то це свідчить про зростання банківського сектора та покращення економічної ситуації. Частка активів державних банків залишається значною, показуючи важливу роль державних банків в економіці України. Помітні різкі коливання у частці активів державних банків, що може бути викликано як економічними, так і політичними факторами. Загалом, представлені дані вказують на стабільну і зростаючу роль банків з державною участю в банківському секторі України, попри деякі коливання у їх частці.

Зменшення ж частки активів державних банків на 01.01.2025 до 53,3% порівняно з 63,13% на 01.01.2024 пояснюється кількома факторами. Перш за все, у 2024 році уряд активізував процес зменшення державної частки у банківському секторі. Зокрема,

розглядалася можливість продажу частини акцій Укргазбанку та Сенса Банку, що вплинуло на загальну структуру активів. Крім того, приватні банки нарощували свої активи швидше, ніж державні, що призвело до зменшення їхньої частки у загальному обсязі банківських активів. Також війна та економічна нестабільність змусили державні банки переглянути свою кредитну політику, що могло вплинути на темпи зростання їхніх активів. Насамкінець, Національний банк України переглянув вимоги до капіталізації банків, що могло вплинути на структуру активів державних установ.

Ця ситуація також підкреслює втрати, які несе держава через концентрацію активів. Порівняно з іншими країнами, де уряди активно діють у банківському секторі, український уряд не має експансивних намірів. Наприклад, Приватбанк та Сенса Банк показує, що комерційні банки не відповідають загальним принципам державної участі в банківському капіталі, визначеним у попередньому розділі.

Це є однією з головних проблем державної частки в Україні – складність перетворення її на продуктивні напрями банківської діяльності. Інфраструктурний банк вже існував до націоналізації, тому Приватбанк не потребує дублювати функції Ощадбанку. Створення «банку розвитку» або спеціалізованого банку на основі найбільшого роздрібного банку також недоцільне. Такі установи мають працювати на загальних комерційних засадах для подальшої приватизації.

Загалом, державні банки продовжують грати ключову роль у підтримці стабільності банківського сектору України, адаптуючись до нових реалій та викликів, однак вони зіштовхнулися з численними проблемами, що позначилися на їхніх показниках. Війна приносить системні загрози, змушуючи їх адаптувати свої моделі діяльності. Питання цивільної безпеки та захоплення територій викликали значні проблеми, серед яких – втрати активів. Це призвело до зниження кількості банківських відділень в Україні. Найбільше постраждали державні банки, оскільки їх інфраструктура була найбільш розгалуженою (рис. 3).

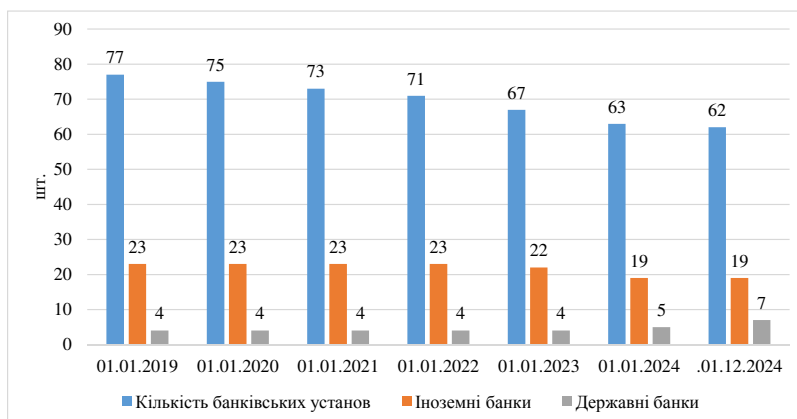

Рис. 3. Кількість банківських установ за 2018-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [10].

З рис. 3 бачимо, що загальна кількість банківських установ зменшується з 77 у 2018 році до 62 на кінець 2024 року, що свідчить про певні зміни в банківському секторі та

можливу консолідацію ринку. Кількість іноземних банків зменшується з 23 у 2018 році до 19 на кінець 2024 року, що вказує на відхід іноземних інвесторів або злиття іноземних банків. Кількість державних банків залишається стабільною на рівні 4 банків з 2018 по 2022 роки, але збільшується до 5 банків у 2023 році та до 7 банків на кінець 2024 року, що свідчить про зростання ролі державних банків в Україні протягом зазначеного періоду. Власне, це може бути відповіддю на економічні та політичні виклики.

Отож, станом на кінець 2024 року в Україні діяли сім державних банків (табл. 1):

1) Укресімбанк (1992 р.), Ощадбанк (1991 р.) – від початку представлені як державні;

2) Укргазбанк (2009 р.), Приватбанк (2016 р.), Сенса Банк (Альфа) (2023 р.), Перший інвестиційний банк (2024 р.), Мотор-Банк (2024 р.) були націоналізовані у періоди криз.

Таблиця 1

Банки з державною часткою станом на 01.01.2025 року [10]

Банк	Частка держави у власності, %	Активи, млрд грн	Частка активів у банківській системі, %	Як опинився у державній власності
ПриватБанк	100,00	553,61	23,80	Заснований у 1992 році, націоналізований у 2016 році через неплатоспроможність.
Ощадбанк	100,00	288,04	13,90	Створений у 1991 році на базі установ Ощадбанку СРСР.
Укресімбанк	100,00	253,61	9,10	Заснований указом Президента України у 1992 році.
Укргазбанк	94,94	157,13	6,50	Створений у 1995 році, націоналізований у 2009 році через фінансові труднощі.
Сенса Банк (колишній Альфа-Банк)	100,00	123,71	5,10	Заснований у 1992 році, перейменований у 2022 році. Націоналізований у 2023 році через санкції щодо власників.
Перший інвестиційний банк	88,89	0,40	0,01	Заснований у 1997 році, націоналізований у 2024 році через санкції проти основного акціонера.
Мотор-Банк	100,00	0,77	0,02	Створений у 2007 році, перейшов у державну власність у 2024 році через колабораційну діяльність власника.
Всього	–	1 377,27	53,3	–

При цьому кількість банківських установ в Україні скорочувалася протягом останніх років. Це здебільшого було викликано виведенням з ринку неплатоспроможних банків та тих установ, які не змогли виконати вимоги регулятора під час «банкопаду» 2014-2016 років. Незважаючи на кризові тенденції, ця ситуація сприяла оптимізації системи. Так, з початку війни ринок покинули вісім банків, що є порівняно невеликим скороченням у порівнянні з «банкопадом». Банки, що залишили ринок, були або під санкціями, або не відповідали вимогам регулятора [10]. Зокрема, ринок залишили: МР Банк (Сбербанк) – банк країни-агресора; Промінвестбанк – банк країни-агресора; Приватний Банк Форвард; Мегабанк –

НБУ визнав його неплатоспроможним; Банк Січ – визнаний неплатоспроможним через невиконання відсотків за кредитом рефінансування, отриманим від Нацбанку; Ібох Банк – через неправильну ідентифікацію партнерів та відсутність адекватного застосування принципу ризикоорієнтованого підходу; Укрбудінвестбанк; АТ «МІСТО БАНК»; Конкорд банк. Частка цих банків у активах платоспроможних банків була незначною, інакше вони б були націоналізовані.

Також скоротилася мережа відділень українських банків через воєнну агресію, втрату територій, безпекові міркування та несприятливу демографічну ситуацію. У 2020 році мережа налічувала 7134 відділення, у 2023 році – 5138, а на кінець 2024 року – 5011. Переважна частина закриттів відбулася у перший рік війни – 1349 відділень. У 2023 році було закрито лише 198 відділень, а у 2024 році – 127, що свідчить про певну стабілізацію ситуації (рис. 4).

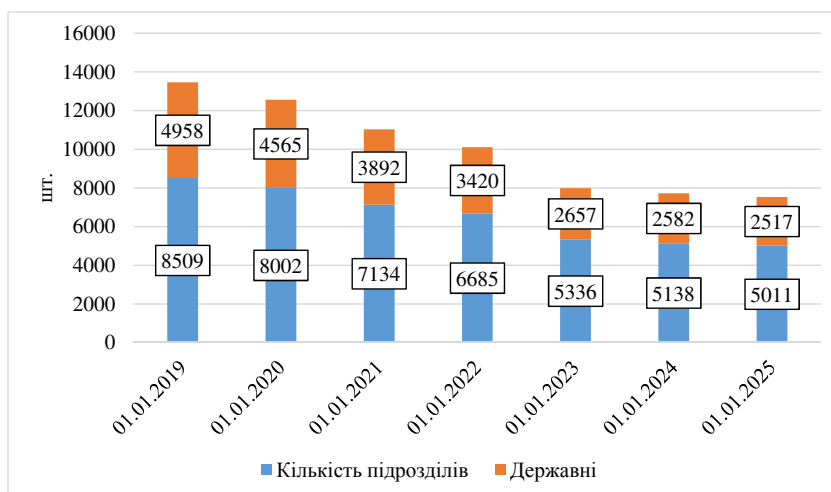

Рис. 4. Кількість структурних підрозділів банків за 2018-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [10]

Національний банк звернувся до Міністерства фінансів України та представників державної групи банків із пропозицією запровадити мораторій на скорочення їхніх мереж. Призупинення роботи окремих відділень пов'язано як із необхідністю забезпечення безпеки працівників, так і з оптимізацією витрат через зниження прибутковості, викликане військовою агресією з боку РФ.

У цьому випадку регулятор розмежовує комерційні потреби та функції державних банків, покладаючи на них відповідальність за забезпечення банківської інфраструктури. Регулятор враховує небажані соціальні наслідки, які можуть виникнути через такі скорочення. Крім того, ця ініціатива виникла у відповідь на скарги територіальних громад.

Військовий період, попри скорочення активності банків, відзначився зростанням активів, що було пов'язано з емісійними заходами регулятора, які могли б призвести до гіперінфляції, але завдяки обмежувальним заходам ліквідність банків

залишалася в межах банківської системи. Частка державних банків у чистих активах на кінець 2023 року становила 53,6%, а на кінець 2024 року – 53,3%.

Приватні комерційні банки можуть виступати інструментом фінансової політики держави. Однак їхня поведінка може відрізнятися від інших комерційних банків через часткову дотаційну природу і доступ до державного капіталу. Варто проаналізувати, чи відповідає діяльність таких банків загальним ринковим тенденціям. Основний інструмент пруденційного регулювання – це економічні нормативи, встановлені НБУ.

Першою групою нормативів є Н1, Н2 та Н3 – нормативи достатності капіталу (табл. 2).

Таблиця 2

**Виконання нормативів достатності капіталу
комерційними банками за 2017-2024 рр.**

Норматив	01.2018		01.2019		01.2020		01.2021		01.2022		01.2023		01.2024		01.2025	
	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.
Н1 Регулятивний капітал (млн грн)	115817,60	51588,48	126116,7	49631,50	150313,8	52485,20	182283,6	76839,85	211742,3	84148,74	211091,1	89323,24	258340,6	116891,16	268813,1	122910,11
Н2 Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%) (до 05.08.2024)	16,1	16,36	16,18	13,96	19,66	15,68	21,98	21,17	18,01	17,91	19,68	14,20	21,07	14,75	-	-
Н3 Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%) (до 05.08.2024)	-	-	-	-	13,50	10,58	15,67	14,41	11,99	11,80	13,12	9,26	12,24	9,63	-	-
Н _{РК} Норматив достатності регулятивного капіталу (не менше 8,5%) (з 05.08.2024)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,35	27,73
Н _{К1} Норматив достатності капіталу 1 рівня (не менше 7,5%) (з 05.08.2024)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16,92	26,74
Н _{ОК1} Норматив достатності основного капіталу 1 рівня (не менше 5,625%) (з 05.08.2024)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16,92	26,74

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [10] (Д.Б. – державні банки)

Табл. 2 демонструє виконання нормативів достатності капіталу комерційними банками України за різними датами, зокрема від січня 2018 до січня 2025 року. У ній наведені економічні нормативи достатності капіталу комерційними банками, включаючи регулятивний капітал (Н1), норматив достатності регулятивного капіталу (Н2), норматив достатності основного капіталу (Н3), норматив достатності регулятивного капіталу, норматив достатності капіталу 1 рівня та норматив достатності основного капіталу 1 рівня.

Показник нормативу достатності регулятивного капіталу значно зріс у довоєнні роки, знизившись лише у перший рік війни, а потім відновив своє зростання. Протягом цього періоду регулятивний капітал державних банків також збільшувався. Значення нормативу Н2, яке становило 16,1 у 2018 році, зросло до 21,98 у 2021 році, що вказує на ефективне змінення структури капіталу. Це також свідчить про активізацію кредитування та вищу захищеність вкладників.

На початку 2022 року показник знизився через регуляції напередодні війни та призупинення кредитування, але вже протягом першого року війни Н2 знову почав зростати. У державних банків інша ситуація: їх капітал знизився у перший рік війни і не повернувся на довоєнний рівень.

З огляду на значне зростання регулятивного капіталу при незначному відхиленні показника його достатності для системи і зниженні його для державних банків, можна зробити висновок, що банківська система діє в економному режимі, уникаючи прийняття нових ризиків.

Для показника Н3 спостерігається подібна тенденція. За результатами стрес-тестування Національний банк України виділив 5 банків, які потребують суттєвого підвищення рівня достатності капіталу – Правекс Банк, Укрексімбанк, МТБ Банк, Укргазбанк та Сенс Банк. Ці банки відзначаються низькою процентною маржею та високим співвідношенням процентних витрат до доходів, що в основному спричинено кредитним ризиком.

Н2 – норматив достатності регулятивного капіталу: до 5 серпня 2024 року мав бути не менше 10%, а з 5 серпня 2024 року – не менше 9,5%.

Н3 – норматив достатності основного капіталу: до 5 серпня 2024 року мав бути не менше 7%, а з 5 серпня 2024 року – не менше 8%.

Власне, такі зміни обумовлені тим, що з 5 серпня 2024 року набули чинності нові вимоги Закону України «Про банки і банківську діяльність», згідно з якими банки перейшли на трирівневу структуру капіталу та нові нормативи його достатності. Відтепер капітал поділяється на три компоненти: основний капітал першого рівня, додатковий капітал першого рівня і капітал другого рівня.

Найякіснішою складовою капіталу є основний капітал першого рівня, який найтісніше відповідає попередньому основному капіталу. Тепер до цієї складової включаються прибутки минулих років та поточного року, за винятком тих, які планується розподілити через дивіденди. Раніше прибутки банків переважно враховувалися у додатковому капіталі. Тому, якщо основний капітал на 1 серпня 2024 року становив 178 млрд грн, то вже на 1 вересня 2024 року основний капітал першого рівня збільшився до 238 млрд грн [10].

Регулятивний капітал банків знизився до приблизно 245 млрд грн через додаткові вирахування (відстрочені податкові активи, переоцінки, інвестиції тощо) та заплановані дивіденди.

Відповідно до вимог постанови Правління Національного банку України № 368 від 28 серпня 2001 року (зі змінами), банки повинні дотримуватися пруденційних нормативів щоденно, але дані публікуються щомісяця на 1 число кожного місяця.

Для забезпечення збалансованості впровадження європейських вимог і збереження потенціалу банківської системи для подальшого кредитування економіки, Національний банк запровадив перехідні положення, які включають [10]:

1) поетапне досягнення мінімального значення нормативу достатності регулятивного капіталу:

- з 5 серпня 2024 до 31 грудня 2024 року – не менше ніж 8,5%;
- з 1 січня 2025 до 30 червня 2025 року – не менше ніж 9,25%;
- з 1 липня 2025 року – не менше ніж 10%.

2) надання банкам права включати до основного капіталу першого рівня:

– прибутки за перше півріччя і дев'ять місяців 2024 року без попереднього погодження Національним банком та без аудиторського огляду. Прибутки мають бути зменшені на величину дивідендів, визначених до сплати, і включені до капіталу до річних загальних зборів за підсумками 2024 року.

– кошти, отримані від оплати простих акцій або підвищення їх номінальної вартості, включаються до капіталу протягом 2024 року для завершення заходів з докапіталізації.

– інструменти з умовами списання/конверсії, субординовані борги можуть бути включені до додаткового капіталу першого рівня і капіталу другого рівня під час погоджувальних процедур з Національним банком.

Отож, протягом аналізованого періоду спостерігається стабільне зростання регулятивного капіталу комерційних банків, що свідчить про поступове зміцнення їх капітальної бази. Банки, в основному, дотримувалися встановлених нормативів достатності капіталу. У серпні 2024 року відбуваються зміни нормативів, що відображає підвищення вимог до капіталу банків для забезпечення їх стійкості та надійності. Загалом, дані демонструють позитивні тенденції щодо зміцнення капітальної бази комерційних банків України протягом останніх років.

Наступні нормативи – Н7, Н8 та Н9 регулюють потенційні операційні витрати банків. Однією з ключових проблем банківського сектору в Україні є висока частка непрацюючих кредитів, часто наданих сумнівним позичальникам. Починаючи з 2015 року, Національний банк впровадив низку заходів для нормалізації цих показників, адже саме порушення кредитних ризиків стало причиною націоналізації Приватбанку (табл. 3).

Зменшення великих кредитних ризиків стрімко розвивалося до війни і продовжилося під час конфлікту. Значення нормативу Н7 поступово знижується, що вказує на оптимізацію кредитних портфелів комерційних банків. Однак, у державних банків цей показник зростає у воєнний період. Для всіх, окрім Укресімбанку, значення нормативу знаходяться в межах норми. Кредитний ризик Укресімбанку на одного контрагента становив 65,22% станом на 2024 рік. Діяльність Укресімбанку є проактивною в умовах війни.

Таблиця 3

Виконання нормативів кредитного ризику українськими банками за 2017-2024 рр.

Норматив	01.2018		01.2019		01.2020		01.2021		01.2022		01.2023		01.2024		01.2025	
	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.
Н7 Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	20,29	18,55	19,83	20,20	17,61	18,86	19,14	16,36	18,60	16,37	17,80	18,27	15,53	22,12	15,09	11,97
Н8 Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	208,31	216,58	176,23	253,26	105,00	198,87	87,39	134,78	72,35	107,78	86,33	284,93	63,13	327,05	66,53	99,92
Н9 Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25%)	17,89	0,46	10,41	0,27	7,02	2,85	4,10	0,30	3,71	0,26	2,81	0,21	1,08	0,08	1,57	1,22

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [10] (Д.Б. – державні банки)

Значення нормативу Н8 зменшувалося найшвидше серед всіх показників. Наприклад, у січні 2018 року цей показник складав 208,31%, а в січні 2022 року – вже 72,35%, що свідчить про диверсифікацію кредитних портфелів. У державних банків показник значно вищий за середній, особливо за перші два роки війни. Найбільший вплив на перевищення норми зробив Укрексімбанк – станом на початок 2024 року його показник Н8 становив 1195,81.

Норматив Н9, що визначає максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами, знизився з 17,89 у 2018 році до 0,26 у 2021 році. Для державних банків цей показник природньо є нижчим. Зниження Н9 по системі свідчить про поліпшення наглядової політики, оскільки раніше кредитування пов'язаних осіб було поширеною практикою.

Загалом, нормативи кредитного ризику показують позитивну тенденцію, а зміни під час війни можна пояснити об'єктивними факторами. Значна різниця у показниках Н7 та Н8 обумовлена, переважно, одним банком.

Виконання інвестиційних нормативів свідчить про низьку інвестиційну активність у досліджуваному періоді (табл. 4).

Норматив Н11 свідчить про диверсифікацію ризиків у банківських портфелях, що означає відсутність надмірної концентрації однорідних активів. Водночас, показник Н12, що відображає загальний рівень інвестування, є відносно низьким. Для державних банків цей показник значно вищий, як і рівень концентрації активів у їхніх портфелях. Варто зазначити, що перевиконання цих нормативів є радше негативним фактором.

Таблиця 4

Виконання нормативів інвестування за 2017-2024 рр.

Норматив	01.2018		01.2019		01.2020		01.2021		01.2022		01.2023		01.2024		01.2025	
	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.	За системою	Д.Б.
Н11 Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0,0001	0,18	0,0009	0,15	0,0002	0,0464	0,0002	0,0457	0,0005	0,0342	0,0000	0,0397	0,0000	0,0240	0,0000	0,61
Н12 Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	0,22	0,28	0,15	0,25	0,13	0,13	0,10	0,13	0,17	0,11	0,02	0,06	0,01	0,04	0,06	1,18

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [10] (Д.Б. – державні банки)

Отже, аналіз виконання економічних нормативів показує, що банки стабільно дотримуються вимог щодо достатності капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування.

Протягом воєнного періоду значних відхилень не спостерігалось, а наявні відхилення мають природні та пояснювані причини. У кожній групі нормативів є відмінності між показниками системи в цілому та показниками державних банків. Найбільші відмінності спостерігаються у нормативах кредитного ризику, які найбільше приймаються державними банками у воєнний період.

За останні п'ять років банківський сектор України пройшов через низку значущих змін та трансформацій, що суттєво вплинули на його функціонування та стабільність (рис. 5).

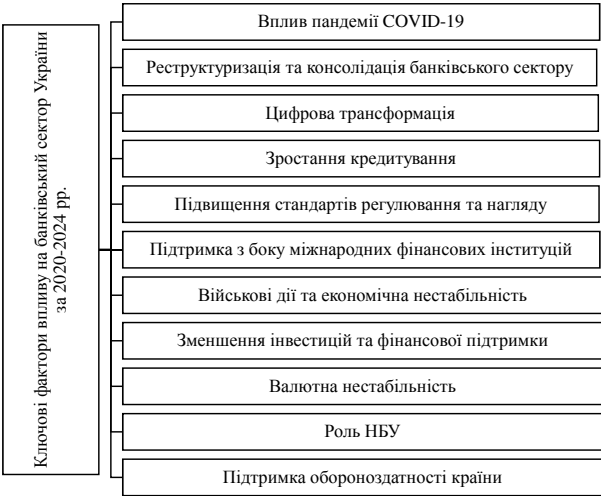

Рис. 5. Ключові фактори впливу на банківський сектор України за 2020-2024 рр.

Джерело: запропоновано автором за даними [1-10].

Зокрема, пандемія COVID-19 мала значний вплив на банківський сектор України. І як наслідок, у 2020 році банки зіткнулися з новими викликами, такими як зменшення економічної активності, зниження доходів населення та підприємств, зростання кредитних ризиків. Уряд та Національний банк України (НБУ) вжили низку заходів для підтримки фінансової стабільності, включаючи зниження облікової ставки, рефінансування банків та впровадження мораторію на стягнення прострочених кредитів.

Цифрова трансформація стала одним з ключових трендів у банківському секторі України за останні роки. Банки активно впроваджували нові технології, такі як мобільні додатки, онлайн-банкінг, безконтактні платежі та блокчейн. Це дозволило підвищити зручність та доступність банківських послуг для клієнтів, а також знизити витрати на їх обслуговування.

У цифровій економіці фінансовий сектор зазнає змін через появу нових гравців, які змінюють традиційні підходи банків. Сьогодні цими гравцями є фінтех-компанії (FinTech) та необанки.

Наступним ключовим фактором впливу на банківський сектор України у період 2020-2024 років виступає зростання кредитування як фізичних осіб, так і підприємств. Банки активніше надавали іпотечні кредити, споживчі позики та кредити для бізнесу. Це сприяло зростанню економічної активності та інвестицій у різні сектори економіки.

Однією з головних тенденцій періоду 2020-2024 років стала реструктуризація та консолідація банківського сектору. Значна кількість малих та середніх банків об'єдналися або були поглинені більшими фінансовими установами. Це сприяло підвищенню капіталізації та стійкості банківського сектору.

Підвищення стандартів регулювання та нагляду пояснюється тим, що НБУ продовжував впроваджувати більш жорсткі вимоги до капіталізації та ризик-менеджменту банків. Це включало підвищення вимог до якості активів, ліквідності та стійкості банків. Завдяки цим заходам вдалося підвищити стійкість банківського сектору та знизити ризики фінансових криз.

Водночас протягом цього періоду українські банки активно співпрацювали з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світовий банк. Ця підтримка допомагала банкам залучати додаткові фінансові ресурси та підвищувати їхню стійкість.

Крім того, війна між Україною та росією, яка розпочалася ще у 2014 році і загострилася у 2022 році, мала суттєвий вплив на банківський сектор України протягом 2020-2024 років. Вона вплинула на всі аспекти економічного життя країни, включаючи фінансову систему, яка повинна була адаптуватися до нових реалій.

Перш за все, військові дії значно вплинули на економічну стабільність країни. Втрата контролю над окремими територіями, руйнування інфраструктури, скорочення виробництва та міграційні потоки негативно вплинули на економічну активність. Це, в свою чергу, призвело до зменшення кредитних можливостей банків та підвищення рівня непрацюючих кредитів.

У такому ракурсі війна зумовила зниження рівня іноземних інвестицій в українську економіку, що послабило фінансові можливості банківської системи.

Багато інвесторів утримувалися від вкладення коштів у країну через високі ризики, що вплинуло на капіталізацію банків та їхню здатність кредитувати економіку. Однак, у цей період Україна отримувала значну фінансову підтримку з боку міжнародних організацій, яка була спрямована на підтримку стабільності банківського сектору та забезпечення ліквідності фінансової системи в умовах військових дій.

Валютна нестабільність пояснюється тим, що війна призвела до значних коливань валютного курсу, що вплинуло на стабільність банківської системи. Девальвація гривні та підвищення вартості іноземної валюти ускладнили виконання зовнішніх зобов'язань банків та зменшили їх ліквідність.

Крім того, НБУ відігравав ключову роль у підтримці стабільності банківського сектору в умовах війни. Він впроваджував заходи, спрямовані на підтримку ліквідності, реструктуризацію боргів, зниження облікової ставки та регулювання валютного ринку. Ці заходи допомагали банкам адаптуватися до нових умов та забезпечували фінансову стабільність.

Державні комерційні банки також відігравали важливу роль у фінансуванні оборонних потреб країни. Вони надавали кредити та фінансову підтримку уряду для забезпечення військових потреб та підвищення обороноздатності.

Загалом, війна між Україною та росією мала значний вплив на банківський сектор України протягом 2020-2024 років. Військові дії, економічна нестабільність та зменшення інвестицій створили нові виклики для банківської системи. Проте, завдяки підтримці міжнародних фінансових інституцій та заходам з боку Національного банку України, банківський сектор зміг адаптуватися до нових умов та забезпечити фінансову стабільність країни. Хоча, незважаючи на позитивні зміни, банківський сектор України продовжує стикатися з численними викликами. До них належать високий рівень непрацюючих кредитів, недостатня довіра з боку населення, а також вплив зовнішніх економічних факторів. Проте, завдяки уже впровадженим реформам та безперерйній підтримці з боку уряду та міжнародних інституцій, банківський сектор має чималі перспективи для подальшого розвитку та зростання.

Проведені дослідження вказують на те, що банківський сектор України за останні роки пройшов через значні трансформації, які сприяли підвищенню його стійкості та ефективності. Впровадження нових технологій, реструктуризація та підвищення стандартів регулювання дозволили банкам адаптуватися до нових умов та забезпечити фінансову стабільність країни. Однак, для подальшого розвитку банківського сектору необхідно продовжувати реалізацію реформ та залучати інвестиції, що сприятиме зростанню економіки та підвищенню добробуту населення.

В розрізі державних комерційних банків в умовах мінливого середовища стикаємося з численними викликами, які впливають на їхню діяльність (рис. 6).

Однією з головних проблем, з якими стикаються державні комерційні банки, є макроекономічна нестабільність. Війна з росією, економічні кризи та зовнішні чинники суттєво впливають на економіку країни. Це призводить до зниження довіри населення до банківської системи, зменшення обсягів депозитів та кредитування. Крім того, девальвація національної валюти та інфляція ускладнюють управління фінансовими ризиками.

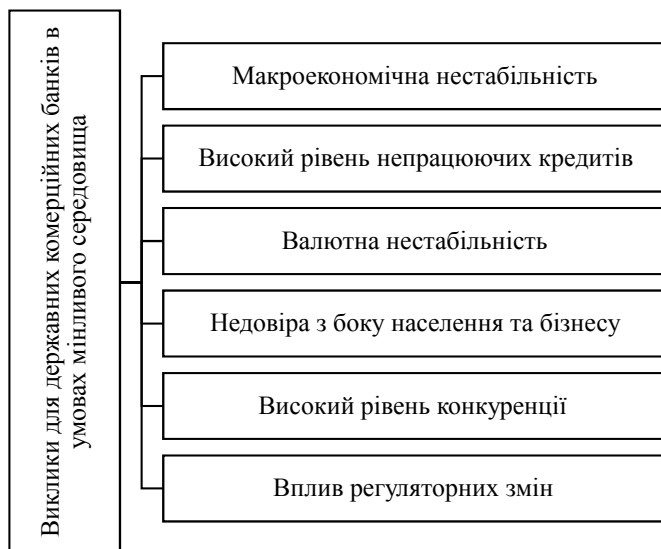

Рис. 6. Виклики для державних комерційних банків в умовах мінливого середовища

Джерело: запропоновано автором за даними [1-10].

Високий рівень непрацюючих кредитів (на 01.01.2025 р. – 38,2%) є ще однією значною проблемою для державних комерційних банків. Непрацюючі кредити знижують ліквідність банків та збільшують їхні витрати на резерви. Це обмежує можливості банків для надання нових кредитів та фінансування економіки. Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати ефективні механізми реструктуризації боргів та підвищувати якість кредитного портфеля.

Коливання валютного курсу також впливають на діяльність державних банків. Девальвація гривні збільшує вартість зовнішніх зобов'язань банків та знижує їхню ліквідність. Крім того, валютна нестабільність ускладнює прогнозування фінансових показників та планування діяльності банків. Для зменшення впливу валютних ризиків банки повинні активно використовувати інструменти хеджування та диверсифікації валютних портфелів.

Недовіра до банківської системи з боку населення та бізнесу є серйозною проблемою для державних комерційних банків. Це призводить до зменшення обсягів депозитів та кредитування, що, у свою чергу, обмежує можливості банків для фінансування економіки. Для підвищення довіри необхідно забезпечити прозорість діяльності банків, вдосконалити систему корпоративного управління та підвищувати якість обслуговування клієнтів.

Крім того, державні комерційні банки стикаються з високим рівнем конкуренції з боку приватних банків та міжнародних фінансових установ. Це вимагає постійного вдосконалення послуг, зниження витрат та впровадження нових технологій. Для збереження конкурентоспроможності державні банки повинні інвестувати у цифровізацію, розширювати спектр послуг та підвищувати ефективність своєї діяльності.

Регуляторні зміни також впливають на діяльність державних комерційних банків. Постійне оновлення нормативно-правової бази, зокрема вимоги до капіталу, ризик-менеджменту та звітності, вимагають від банків адаптації та впровадження нових стандартів. Для успішного функціонування у мінливому середовищі банки повинні оперативно реагувати на регуляторні зміни та забезпечувати відповідність новим вимогам.

Отже, державні комерційні банки відіграють важливу роль у фінансовій системі України, забезпечуючи економічну стабільність та розвиток. Проте, в умовах мінливого середовища вони стикаються з численними викликами, такими як макроекономічна нестабільність, високий рівень непрацюючих кредитів, валютна нестабільність, недовіра з боку населення та бізнесу, високий рівень конкуренції та регуляторні зміни. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати ефективні механізми управління ризиками, підвищувати якість обслуговування клієнтів та активно впроваджувати нові технології. Це сприятиме зміцненню банківської системи та забезпеченню стабільного економічного розвитку країни.

В умовах сучасних викликів та змін, перед державними комерційними банками відкриваються нові перспективи та можливості для подальшого зростання та вдосконалення (рис. 7).

Рис. 7. Перспективи роботи державних комерційних банків у фінансовій системі України

Джерело: запропоновано автором за даними [1-10].

Однією з головних перспектив для державних комерційних банків є розвиток цифрових послуг. Впровадження сучасних технологій, таких як мобільний банкінг, онлайн-платформи та фінтех-рішення, дозволяє банкам підвищити ефективність своїх операцій та забезпечити зручність для клієнтів. Цифровізація банківських послуг сприяє зниженню витрат на обслуговування, підвищує доступність фінансових продуктів і сприяє зростанню довіри з боку населення.

Державні комерційні банки мають значний потенціал для підтримки малого та середнього бізнесу. Надання кредитів на вигідних умовах, консультаційна підтримка та інші фінансові інструменти дозволяють сприяти розвитку підприємництва та створенню нових робочих місць. Підтримка такого бізнесу є важливою складовою економічного зростання країни, і державні банки можуть відігравати ключову роль у цьому процесі.

Також державні комерційні банки можуть активніше залучати інвестиції у стратегічні галузі економіки, такі як інфраструктура, енергетика, агропромисловий комплекс та інші. Фінансування великих інфраструктурних проєктів, модернізація виробничих потужностей та впровадження інноваційних технологій сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності економіки та стійкому розвитку країни.

Інтеграція з міжнародними фінансовими інституціями та залучення іноземних інвестицій є важливою перспективою для державних комерційних банків. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку та Світовий банк, дозволить залучати додаткові фінансові ресурси та підвищувати стійкість банківської системи. Крім того, це сприятиме впровадженню кращих міжнародних практик та підвищенню рівня корпоративного управління.

Для забезпечення стабільного розвитку державних комерційних банків необхідно продовжувати реалізацію реформ та підвищувати прозорість їхньої діяльності. Впровадження нових стандартів корпоративного управління, підвищення якості обслуговування клієнтів та зниження рівня корупції сприятимуть зростанню довіри з боку населення та бізнесу. Реалізація реформ також дозволить підвищити конкурентоспроможність банків та забезпечити їхню стабільність у довгостроковій перспективі.

Насамкінець, державні комерційні банки можуть відігравати важливу роль у забезпеченні фінансової інклюзії, тобто доступу до фінансових послуг для всіх верств населення, включаючи малозабезпечені та віддалені регіони. Це включає створення умов для відкриття банківських рахунків, надання мікрокредитів та розвитку фінансової грамотності населення. Підтримка фінансової інклюзії сприятиме зростанню економічної активності та підвищенню рівня життя населення.

Загалом, державні комерційні банки мають значний потенціал для розвитку та зростання у фінансовій системі України. Розширення цифрових послуг, підтримка малого та середнього бізнесу, інвестиції у стратегічні галузі, розширення міжнародної співпраці, реалізація реформ та підтримка фінансової інклюзії є ключовими перспективами для цих банків. Використання цих можливостей сприятиме підвищенню стійкості банківської системи, зростанню економіки та підвищенню добробуту населення. Завдяки активній роботі державних комерційних банків, Україна може досягти сталого економічного розвитку та зміцнити свою позицію на міжнародному фінансовому ринку.

Отже, фінансова стабільність державних банків є критично важливою для економічного розвитку України, особливо в умовах макроекономічної нестабільності та наслідків війни. Власне, одним із ключових інструментів забезпечення такої стабільності є інтеграція страхових послуг у банківську систему, що дозволяє зменшити ризики, підвищити довіру до фінансових установ та забезпечити захист

капіталу вкладників і позичальників. Концепція bancassurance, яка передбачає синергію банківських та страхових продуктів, широко використовується у розвинених країнах і демонструє високу ефективність у зниженні кредитних ризиків та підвищенні фінансової стійкості.

Bancassurance – це модель, яка поєднує банківські та страхові послуги, дозволяючи фінансовим установам пропонувати клієнтам комплексні рішення для управління ризиками. Основними елементами такої інтеграції є [1; 4; 6]:

- 1) страхування депозитів – механізм захисту вкладників від можливих банкрутств банку, що підвищує довіру до фінансової системи;
- 2) кредитне страхування – компенсація втрат у разі неплатоспроможності позичальника, що знижує ризики для банків та сприяє розширенню кредитування;
- 3) інвестиційне страхування – забезпечення стабільності активів у кризові періоди, що дозволяє банкам ефективніше управляти фінансовими потоками.

Саме одним із важливих аспектів фінансової стабільності є страхування депозитів. Хоча Фонд гарантування вкладів фізичних осіб вже працює, державні банки можуть запровадити додаткові програми страхового захисту великих вкладників, розширити страхування корпоративних депозитів, щоб бізнес мав додаткову гарантію збереження коштів або ж інтегрувати міжнародний досвід, зокрема підходи країн ЄС щодо систем страхування вкладів.

У такій площині державні банки відіграють стратегічну роль у фінансовій системі України, виконуючи наступні ключові функції [1; 4; 6]:

1) кредитування державних і соціальних програм: державні банки забезпечують фінансування інфраструктурних проєктів, програм соціального захисту та підтримки малого і середнього бізнесу; програма «Оселя, що реалізується через Ощадбанк, надає доступне іпотечне кредитування для населення;

2) підтримка фінансової стабільності в умовах кризи: під час воєнного конфлікту державні банки відіграли ключову роль у збереженні ліквідності фінансової системи та підтримці критичних галузей; через механізми рекапіталізації та державні гарантії вони змогли забезпечити безперервність банківських послуг навіть у найскладніших умовах;

3) адміністрування виплат і соціальних фондів: державні банки обслуговують пенсійні та соціальні виплати, гарантуючи фінансовий захист вразливих категорій населення; через їхню широку мережу відділень та цифрові сервіси здійснюється ефективне управління державними фінансовими потоками.

Попри свою стратегічну важливість, державні банки стикаються з низкою викликів, які можуть впливати на їхню ефективність і стабільність [1-10]:

1. Високий рівень проблемних кредитів (NPL): частка непрацюючих кредитів у державних банках на 01.01.2025 залишається вищою, ніж у приватних установ, що створює додаткові фінансові ризики; націоналізація комерційних банків у періоди економічних криз призвела до накопичення непрацюючих кредитів, що ускладнює управління активами; державні банки продовжують працювати над скороченням частки NPL через реструктуризацію кредитного портфеля та впровадження механізмів страхування кредитів. Власне, розширення механізмів страхування кредитів полягає у тому, що державні банки можуть впроваджувати страхові

гарантії для кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ), що тим самим дозволить: зменшити ризик неповернення позик через страхування кредитного портфеля; забезпечити механізм компенсації втрат банкам, якщо позичальник не може погасити борг; стимулювати зростання обсягів кредитування, оскільки страхові компанії покриватимуть частину ризиків.

2. Валютна нестабільність: коливання курсу гривні, спричинені війною та макроекономічними потрясіннями, призводять до збільшення ризиків валютного фінансування; державні банки часто виступають державними фінансовими агентами, що робить їх особливо вразливими до валютних криз.

3. Низький рівень фінансової інклюзії: доступ до банківських послуг у віддалених регіонах залишається обмеженим, що створює додаткові бар'єри для фінансування малого бізнесу та населення; впровадження цифрових банківських платформ та інтеграція страхових механізмів можуть покращити доступність послуг для населення.

Відтак для мінімізації ризиків державні банки активно розглядають інтеграцію страхових механізмів, що дозволить: зменшити рівень проблемних кредитів через страхування позичальників, підвищити надійність депозитних програм через гарантування повернення вкладів, розширити доступність кредитування для бізнесу через страхові гарантії, а також забезпечити фінансову стійкість у кризових умовах через механізми компенсації збитків.

Власне, у періоди економічної турбулентності механізми страхування можуть відігравати ключову роль у підтримці банківської стійкості, а саме: страхування ризиків ліквідності дозволить державним банкам швидше реагувати на кризові ситуації; страхування від збитків у періоди валютних коливань може мінімізувати втрати для банків; страхові механізми для іпотечного кредитування допоможуть стабілізувати ринок нерухомості та підтримати доступність житлового фінансування [1; 4; 6].

Впровадження bancassurance, тобто поєднання банківських та страхових послуг, є ключовою тенденцією у розвинених країнах і може стати важливим елементом підвищення стабільності державних банків в Україні.

В умовах сьогодення уряд та Національний банк України активно працюють над реформуванням державного банківського сектора. Основні напрями їх розвитку включають: оптимізацію структури власності – можливість часткової приватизації Укргазбанку та Сенс Банку, розширення доступу до банківських послуг – розвиток цифрових фінансових сервісів та фінансової грамотності, посилення фінансової безпеки – інтеграція страхових механізмів у кредитні та депозитні продукти.

Загалом, в Україні залишаються неопрацьованими кілька ключових напрямів, серед них: страхування державних кредитних програм – необхідно створити спеціалізовані страхові інструменти для підтримки соціальних кредитів; адаптація регуляторних норм – удосконалення законодавчої бази для захисту вкладників; розробка страхової підтримки для малого та середнього бізнесу – запровадження програм гарантій для підприємців. Власне, ці аспекти потребують подальшого наукового аналізу та розробки стратегій впровадження.

У підсумку впровадження страхових механізмів у фінансову систему державних банків сприятиме: стабілізації фінансової системи шляхом зниження ризиків для вкладників, захисту кредитних ресурсів у періоди економічної нестабільності та підвищенню довіри до банків через страхові гарантії.

Отож, банкострахування може стати не лише додатковою послугою, а стратегічним напрямом розвитку державних банків, адже вони можуть створювати спільні продукти з страховими компаніями, що зменшить витрати на страхування для клієнтів. Зокрема, страхові продукти можуть бути інтегровані у класичні банківські пропозиції, такі як іпотека, споживчі кредити та бізнес-фінансування. Це також може підвищити довіру до банків, оскільки клієнти отримають комплексний фінансовий захист.

Україна має потенціал для інтеграції bancassurance у державні банки, що дозволить підвищити конкурентоспроможність фінансового сектору та створити надійні механізми захисту капіталу. Однак державні банки потребують удосконалення правової бази для успішної інтеграції страхових механізмів, зокрема: розгляд питання запровадження обов'язкового страхування великих депозитів; впровадження програми державного страхування кредитів МСБ; узгодження з європейськими стандартами страхового регулювання, що сприятиме розвитку bancassurance.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Протягом останніх років банківський сектор України продемонстрував значну адаптивність, попри виклики економічної нестабільності, пандемії COVID-19 та військової агресії з боку росії. Завдяки підтримці Національного банку України НБУ та міжнародних фінансових інституцій, відбулося суттєве зміцнення банківської системи через реструктуризацію, консолідацію та цифрову трансформацію.

Загалом, державні банки залишаються ключовими гравцями фінансової системи України, володіючи 53,3% загальних активів банківського сектора (на 01.01.2025). Їхня діяльність включає: фінансування стратегічних галузей (інфраструктури, енергетики, оборонної промисловості), кредитування малого та середнього бізнесу як основи економічного зростання, забезпечення фінансової стабільності через державні механізми підтримки ліквідності.

Однак високий рівень проблемних кредитів (NPL) у державних банках (38,2% на 01.01.2025) продовжує залишатися серйозним викликом, що потребує ефективних рішень, зокрема інтеграції страхових механізмів для зниження фінансових ризиків.

Одним із ключових напрямів розвитку державних банків є цифрова трансформація. Основні її стратегічні ініціативи включають: впровадження мобільного банкінгу та онлайн-сервісів для підвищення доступності фінансових послуг, розвиток інноваційних платіжних рішень (блокчейн, AI-аналітика, автоматизація кредитного скорингу), співпраця з FinTech-компаніями для створення нових фінансових продуктів.

Відтак розвиток цифрових платформ дозволить знизити операційні витрати, розширити клієнтську базу та покращити фінансову інклюзію у регіонах з обмеженим доступом до банківських установ.

При цьому в умовах високої кредитної та макроекономічної турбулентності, модель bancassurance (банкострахування) може стати ключовим елементом стабілізації фінансової системи державних банків.

Серед основних переваг bancassurance можемо виділити такі, як: зниження рівня проблемних кредитів через страхові гарантії позичальників, підвищення фінансової безпеки вкладників через страхування депозитів (особливо у періоди економічних потрясінь), розширення доступу до кредитних продуктів для малого бізнесу через страхові механізми.

Загалом, Україна здатна адаптувати міжнародний досвід bancassurance для посилення захисту банківських активів та мінімізації системних ризиків. Однак з огляду на тенденцію до часткової приватизації окремих державних банків, уряд має впровадити комплексну стратегію реформування, що включає: оптимізацію структури власності – можливість продажу акцій Укргазбанку та Сенс Банку міжнародним фінансовим організаціям; запровадження незалежних наглядових рад для посилення корпоративного управління; розширення регуляторного нагляду щодо управління кредитними ризиками та запобігання фінансовим втратам.

Також необхідно розглянути можливість інтеграції страхових продуктів як елемента регуляторної політики, що сприятиме довгостроковій фінансовій стабільності.

Державні банки України у 2025 році продовжують відігравати ключову роль у фінансовій системі, підтримуючи економічну стабільність. Основні напрями їхнього розвитку включають: цифрову трансформацію, що підвищить конкурентоспроможність та фінансову доступність; інтеграцію bancassurance, що допоможе зменшити кредитні ризики та зміцнити фінансову безпеку; оптимізацію структури державної власності, що підвищить ефективність управління банками; посилення міжнародної співпраці, що залучить іноземні інвестиції та підвищить регуляторні стандарти.

Відтак інтеграція страхових послуг у фінансову систему державних банків України може стати ключовим драйвером стабільності банківського сектора, підвищити довіру вкладників та зменшити ризики, пов'язані з економічною невизначеністю.

Список використаних джерел:

1. Analysis of the size and share of the bancassurance market in Europe - growth trends and forecasts (2025-2030). 2025. URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/bancassurance-in-europe>
2. Davydenko N., Boiko S., Cherniavska O., Nehrey M. Analysis of the impact of state-owned banks on the sustainability of public finances. *Economies*. 2023. 11(9):229.
3. Gonzalez-Garcia, F. Grigoli - State-Owned Banks and Fiscal Discipline, IMF Working Paper.
4. Insurance regulation. 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/banking/insurance/insurance-regulation_en
5. Levy E., Micco A., Panizza U. Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks, 2004.
6. Report on the 2023 banking turmoil. Bis. 2023. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d555.pdf>
7. Sapienza P. The Effects of Government Ownership on Bank Lending.

8. Smovzhenko, T. S., Lyutyy, I. O., & Denys, O. B. Корпоративне управління в державних банках. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2019. № 2(29). P. 73-79. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171882>.
9. Касич А. О., Підкуйко О. О., Коротенкова І. М. Роль державних банків у розвитку національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №4. С. 35-40. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.35
10. Сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

References:

1. Analysis of the size and share of the bancassurance market in Europe - growth trends and forecasts (2025-2030). (2025). Retrieved from: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/bancassurance-in-europe>.
2. Davydenko, N., Boiko, S., Cherniavska, O., & Nehrey, M. (2023). Analysis of the impact of state-owned banks on the sustainability of public finances. *Economies*, 11(9), 229.
3. Gonzalez-Garcia, F., & Grigoli. (2023). State-Owned Banks and Fiscal Discipline. *IMF Working Paper*.
4. Insurance regulation. (2023). Retrieved from: https://finance.ec.europa.eu/banking/insurance/insurance-regulation_en.
5. Levy, E., Micco, A., & Panizza, U. (2004). Should the Government Be in the Banking Business? *The Role of State-Owned and Development Banks*. 2004.
6. Report on the 2023 banking turmoil. (2023). *Bank for International Settlements (BIS)*. Retrieved from: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d555.pdf>.
7. Sapienza, P. (2004). The Effects of Government Ownership on Bank Lending.
8. Smovzhenko, T. S., Lyutyy, I. O., & Denys, O. B. (2019). Corporate governance in state-owned banks. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 73–79. Retrieved from: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.171882>.
9. Kasich, A. O., Pidkuiko, O. O., & Korotenkova, I. M. (2020). The role of state-owned banks in the development of the national economy. *Investments: Practice and Experience*, №4, 35–40. Retrieved from: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.4.35>.
10. National Bank of Ukraine. (2025). Retrieved from: <https://bank.gov.ua>.